

Friedrich Nietzsche:
Pisma Salomé

Louise Andreas-Salomé:
Nietzsche

**Friedrich Nietzsche: Pisma Salomé
Louise Andreas-Salomé: Nietzsche**

Knjižna zbirka SKODELICA KAVE

Urednika zbirke: dr. Karmen ŠTERK in dr. Mirt KOMEL

Copyright po delih in v celoti FDV 2013

Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.

Izdajatelj: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV

Za založbo: Hermina Krajnc

Predgovor: dr. Mirt Komel

Prevajalca: Goran Vranešević in Natalija Majsova

Recenzenta: dr. Peter Stanković in dr. Luka Zevnik

Naslovnica: Jasmina Ploštajner

Tisk: Littera Picta

Izid knjige je podprla Agencija za raziskovalno dejavnost
Republike Slovenije

Naklada: 300 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.112.2-6
929Nietzsche F.
929Andreas-Salomé L.

NIETZSCHE, Friedrich

Pisma Salomé / Friedrich Nietzsche. Nietzsche / Louise Andreas-Salomé ;
[predgovor Mirt Komel ; prevajalca Goran Vranešević in Natalija Majsova]. - Ljubljana :
Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, 2013. - (Knjižna zbirka Skodelica kave)

ISBN 978-961-235-646-0
ISBN 978-961-235-647-7 (ePub)
1. Andreas-Salomé, Lou, 1861-1937: Nietzsche
268808960

KAZALO

- 7 PREGOVOR: NIETZSCHEJEVA FILOZOFIJA V PISMIH
Mirt Komel
- 22 HIMNA ŽIVLJENJU
Louise Andreas-Salomé
- 27 PISMA
Friedrich Nietzsche
- 145 NIETZSCHE: MOŽ V SVOJIH DELIH
Louise Andreas-Salomé

PREDGOVOR: NIETZSCHEJEVA FILOZOFIJA V PISMIH

Mirt Komel

Celo v primerjavi z nepregledno količino elektronske pošte, ki jo dandanašnji človek razpošilja na vse konce sveta, se lahko taisti človek začudi nad množtvom na roko napisanih pisem, ki so jih spisali in odposlali pismeni ljudje devetnajstega stoletja. Začudenje morda nekoliko pojenja, če pomislimo na poklic intelektualca ali literata, čigar posel je v buržujski družbi tistega časa navsezadnje bil pisanje, toda po drugi strani se znova poveča, če si le zastavimo enostavno vprašanje: »Kje pa so ob siceršnjih pisateljskih dejavnostih imeli čas pisati še pisma?«

V čudenju nad tem nihanjem pojenjanja in povečanja intenzivitete začudenja velja pomisliti na francoski izraz *homme de lettres*, ki je od sedemnajstega in osemnajstega stoletja dalje označeval tako kultivirano omikane izobrazence kot čudaško genialne samotarje: besedica *lettres* se je nanašala na zapisano besedo, na dejavnost branja in pisanja, ki je povezana predvsem s knjigami in časopisi, vendar tudi na privatna pisma, ki so nemalokrat, še zlasti če je določeno osebo doletela slava, postala predmet zanimanja širše radovedne javnosti. Pisma, nekaj zelo intimnega, so v takšnih primerih postala javna stvar, predmet rumenega tiska ali minucioznega preučevanja in nemalokrat se je zgodilo, da so navkljub svojemu privatnemu značaju postala sestavni del zbranih del kakšnega avtorja, pa naj je šlo za filozofa ali pisatelja.

Vse navedeno zagotovo velja tudi za *Mann der Schrift*, kakršen je bil Friedrich Nietzsche, čigar pisma lahko danes beremo v različnih izdajah prevoda njegovih zbranih del, v različnih svetovnih jezikih, izvorno pa v celoti zbrana in sistematično klasificirana v njegovi materinski nemščini. Dejstvo, da so Nietzschejva pisma sestavni del njegovih zbranih del, indikativno napeljuje na preseganje razlikovanja med privatnim in javnim, med »življenjem in delom«, tako da se moramo ob branju najprej otresti zmotne predstave, da sodijo pisma v sfero privatnosti »življenja« (*Leben*) in filozofija v sfero javnosti »dela« (*Werk*). Če kdo, potem je bil prav Nietzsche tisti, ki je na podlagi filozofije svojega učitelja Arthurja Schopenhauerja oboje združeval v

tem, kar se je ustalilo kot *Lebensphilosophie* – »filozofija življenja« oziroma dobesedno »filozofija – življenje«: filozofija, ki je življenje, in življenje, ki je filozofija.

Ta izbor pisem se osredotoča na korespondenco med Nietzschejem, Louise Salomé in Paulom Rééjem, in sicer v prevodu mladega slovenskega filozofa Gorana Vraneševiča, ki izvrstno povzema slog nemškega jezika devetnajstega stoletja, tako da nam s svojo arhaičnostjo pričara duha tistega časa in daje med drugim tudi vpogled v način, kako so ljudje takrat privatno komunicirali. V tem pogledu je najprej, kar nas sedaj ne bi smelo več presenetiti, dejstvo, da smo v tej ne ravno tipični korespondenci devetnajstega stoletja soočeni z dostojanstvenim pisanjem, vljudnostnim vikanjem in vsem tistim, kar določa pravila javnega komuniciranja, tako da se meja med javnim in privatnim, še zlasti ko gre za pisce pisem, znova zabriše. Glede na poprej omenjeno *Lebensphilosophie* je povsem razumljivo, zakaj Nietzsche ni pisal privatnih pisem, namenjenih prijateljem, učiteljem in učencem, nič drugače, kakor je pisal filozofske spise, kajti tudi filozofskih spisov, namenjenih širši bralni javnosti, ni pisal nič drugače, kakor pisem: zanj filozofija ni bila nekaj, kar bi nekdo izvajal zgolj pred javnostjo, temveč najprej in predvsem nekaj, kar nekdo uresničuje sam s seboj.

V enem izmed pisem (29) iz našega nabora, naslovljenem na Lou von Salomé domnevno dne 16. septembra 1882, med drugim izvemo, od kod je pobral eno izmed ključnih misli svoje filozofije, na podlagi katere se je filozofij drugih filozofov loteval ne na ravni

pojmov, temveč na tako oseben način, kakor da bi se z njimi kregal v živo ali da jim je vsaj pisal osebna protestna pisma (»Sokrat je himera, ki ima spredaj in zadaj Platona«, »Kant je cokla, kar se moralne filozofije tiče«, »Za Hegla se celotna zgodovina filozofije izteče v njegovo lobanjo« idr.):

Moja ljuba Lou, vaša zamisel o redukciji filozofskega sistema na osebne spise njenih tvorcev je resnično zanimiva misel iz »sestrskih možganov«: v tem smislu sem v Baslu predaval zgodovino stare filozofije in pri tem poslušalce rad opozarjal: »Sistem je ovržen in mrtev – vendar so posamezniki za njim neovrgljivi, kajti posameznika ne moremo enostavno usmrtiti« – na primer Platona.

Velja povedati, da je njena »zamisel o redukciji filozofskega sistema na osebne spise njenih tvorcev« vplivala tudi na samega Nietzscheja v knjigi iz leta 1894, knjigi, ki nosi pomenljiv naslov *Friedrich Nietzsche v svojih delih* (*Friedrich Nietzsche in seinen Werken*);¹ poglavje iz knjige je za pričujočo edicijo prevedla mlada intelektualka ruskega rodu Natalija Majsova. Toda komu so pravzaprav pripadali ti »sestrski možgani« in kdo je bila v resnici tale »ljuba L (*Liebe L*)«, kakor jo v pismih pogosto naslavja?

1 Louise Salomé, *Nietzsche*, University of Illinois Press, Champaign 2001.

Pisateljica, filozofinja, psihoanalitičarka Louise von Salomé, svetovljanska *femme de lettres fatale* ruskega rodu, ki se navkljub siceršnji svobodni praksi ljubezni poroči Andreas, je bila inspiracija ne samo Nietzscheju pri njenih rosnih dvajsetih, temveč kasneje pri tridesetih tudi Rainerju Marii Rilkeju, še kasneje, pri zrelih petdesetih, pa celo Sigmundu Freudu.² Rilke se je z njo srečal in vanjo takoj zaljubil v maju leta 1898 (ona je imela šestintrideset, on pa dvaindvajset let), ampak tako zelo zaljubil, da si je njej na ljubo celo spremenil ime iz »René« v »Rainer« preprosto zato, ker ji je zvenelo bolj »možato, silovito, germansko«,³ po njenih skupnih potovanjih v Rusijo pa je v njem zavrel neusahljivi vrelec lirske poezije, katere vir je bila seveda gospa Salomé, kot priča njuna goreča korespondenca.⁴ Moderna muza, vsekakor, toda ne samo poetska, temveč tudi psihoanalitska, vsaj sodeč po tem, da v drugi dekadi dvajsetega stoletja vstopi v Freudov najožji krog in s tem postane ena izmed prvih žensk v tem poklicu. Freud se ji zahvaljuje za njene prodorne interpretacije analne erotike v njegovi teoriji otroške seksualnosti,

2 Dorian Astor, *Lou Andreas-Salomé*, Gallimard, Paris 2008; Angela Livingstone, *Lou Andreas Salomé: Her life and work*, Gordon Fraser, London 1984.

3 Victoria R. Arana, *The Facts on File Companion to World Poetry: 1900 to the Present*, Infobase Publishing, New York 2008.

4 Rainer Maria Rilke & Louise Salomé, *The Correspondence*, Norton, NY 2006.

ona njemu pa za osvoboditev ženske seksualnosti tabujev konservativno zategnjene družbe,⁵ kar je najbolj izraženo v njenem delu *Lebensrückblick* («pogled nazaj na življenje»).⁶ Oboje, poetsko in psihoanalitsko, se združuje na točki njenih terapevtskih seans z Rilkejem, ki jih je popisala v knjigi kot svojevrsten *homage* leto po pesnikovi smrti⁷ – prav tako kot se poetsko in filozofsko združujeta v Nietzschejevi *Zaratustri*, knjigi za vse in nikogar, stilističnem vrhuncu filozofije v pesniški prozi, simfonični mojstrovini misli, ki nemara res ne bi nikoli nastala, če ne bi stari zlobni brkonja srečal svoje genialno lepe »ljube L«.

Leta 1882 se zaradi krvavega pljučnega obolenja dvoje žensk z imenom Louise, bolna hči in skrbeča mati, preselita iz Züricha v Rim, kjer po naklepu usode in modnih trendov časa – Rim je že od Goethejevih časov romarsko središče za vse evropske umetnike in intelektualce – živita prijatelja v filozofiji Paul Rée in Friedrich Nietzsche. Oba se zaljubita v mlado, svobodomiselnost in seksapilno rusko umetniško intelektualko (na podlagi fotografij lahko sicer zaslutimo, zakaj so se vsi zaljubljali vanjo, toda šele biografije in njeno pisanje

5 Sigmund Freud & Louise Salomé, *Letters*, Norton, New York 1985.

6 Louise Salomé, *Looking Back: The Memoirs of Lou Andreas-Salomé*, Paragon House, New York 1991.

7 Louise Salomé, *You Alone Are Real to Me: Remembering Rainer Maria Rilke*, BOA Editions, Rochester 2003.

nam dajo vedeti, zakaj je bila zaradi svoje genialnosti in lepote tako zelo fatalna). Trojica se po neizprosnih zakonih evklidske geometrije zaplete v ljubezenski trikotnik, kar zelo kmalu preraste v zamisel, da bi se preselili skupaj v neke vrste komuno, za katero izberejo prav ljubko in obenem perverzno ime: »Troedinost«. Tako kot mnoge tovrstne zamisli se tudi tale žal ni uresničila, ostala pa je fotografija, ki jo je posnel Jules Bonnet in na podlagi katere si lahko slikovito predstavljamo, kakšni so bili odnosi med njimi tremi: mlada Louise Salomé vihteč bič v roki na vozu, v katerega sta kot konja vprežena Paul Réé, ki brezupno poskuša ohraniti dostojanstvo v tem nerodnem položaju, v katerem je po vsej verjetnosti skoval oni znani aforizem, da »ženska potrebuje zgolj malo duha in se že zdi duhovita«, in Friedrich Nietzsche, ki je med drugim zapisal, da »tako dobra kot slaba ženska potrebuje palico«, da je »v vsakem pogovoru *à trois* eden vselej že odveč« in da bi ga »ljubezen do človeškega bitja uničila« – skratka, *contradictio in adjecto* in *nota bene*: vse izpovedano v njunih aforizmih se je tudi zares izpolnilo.

Malodane takoj ko Nietzsche spozna Salomé, začne prebirati njena dela in že istega leta začne komponirati skladbo na podlagi njene *Himne življenju* (*Hymnus an das Leben*), ki s svojimi močno osebnimi in obenem občečloveškimi verzi o ljubezni do življenja kot ljubezni do prijatelja – »Čisto zares, prijatelj prijatelja ljubi, tako kot jaz tebe, življenja skrivnost! Najsi veselim se ali jočem ti na rami, najsi mi daješ bolečino ali radost« – odmeva tudi v mnogih njegovih delih, od filozofije

do poezije, kjer premišljuje užitke in bolečine prijateljstva in ljubezni na ozadju lastne življenske svobode in usode. Tako recimo poje v *Iz Visokih gor*, sklepni pesmi k *Onstran dobrega in zlega*, o tem, da je »nemirno v sreči stati, čakati, žeheteti – pokonci noč in dan tu čakam vas, prijatelji, kod hodite? Že čas je! Čas! ... Tu ste, prijatelji! – Pa nisem jaz, ki ste se k njemu namenili? ... Obračate se proč? – Srce, priznaj, te bo to vrglo s tira? Novim prijateljem vrata odpiraj in pusti stare! ... Nič več prijatelji, samo še – kaj je to? – njih prazna senca mrka!«; naposled pa, ko se prijatelji spremenijo v prazni mrak, se pojavi resnična senca, »prijatelj opóldanski – ne vprašaj, kdo je ta – opoldne se je scepil v dva ... Slaviva zdaj, vesela skupnih zmag, slaviva konec postov: prijatelj Zaratustra, gost vseh gostov!«⁸

Nietzsche, »samó norec, samó pesnik«⁹ po srcu, ki mu je pretirano zaupal, in človek krščanske duše, v katero ni verjel; šolan filolog in univerzitetni profesor klasične filologije pri štiriindvajsetih; filozof svetovnega in onstranskega formata – vendar tudi amaterski pianist z »neizmerno lepimi in finimi rokami« kot v njegovi biografiji zapiše Louise Salomé, poleg tega pa še neuresničeni skladatelj, ki je pustil za seboj na desetine avtorskih skladb; skratka, čisto pravi meloman, ki je v svojem

8 Friedrich Nietzsche, *Onstran dobrega in zlega*, Slovenska matica, Ljubljana 1988, str. 202–204.

9 Friedrich Nietzsche, *Dionizovi ditirambi*, Litera, Maribor 2008, str. 27–30.

prepoznavnem slogu v eni izmed puščic iz *Somraka malikov* zapisal: »Brez glasbe bi bilo življenje pomota.«¹⁰ Pri devetih letih se uči klavirja, v mladosti se navdušuje nad Bachom in Mozartom, nato ga za določen čas očara Wagner, proti kateremu kasneje uperi vso moč svojega filozofskega kladiva (zakonca Wagner se na skrivaj posmehujeta njegovim skladbam, mojstrov dirigent iz Bayreutha pa mu prijazno svetuje, naj opusti glasbo in naj se raje v celoti posveti filozofiji), ne nazadnje pa se tako zaljubi v Chopina, da začne iskati svoje družinske korenine na Poljskem in izpeljuje poreklo svojega primka iz poljskega Nietzsche (*»V meni ni niti kaplje germanske krvi – od glave do peta sem Poljak!«*).¹¹ Večina Nietzschejevih biografij se zaustavi ob znanem prizoru tepenega konja v Torinu, omračitvi uma in morečem molku, ki sledi. Toda kaj naj si mislimo o pričevanjih njegovih prijateljev, ki so ga obiskovali v jenski psihiatrični kliniki in ga v restavraciji poslušali igrati na zanemarjenem klavirju? – »Ubita so bila usta, toda ostale so dlani, ki so zamenjale črnilo in papir za črno-belo klaviaturo.«¹²

Zavrtnimo časovni stroj nazaj in vrnimo se v konec avgusta 1882, ko Nietzsche napiše Salomé pismo (25),

10 Friedrich Nietzsche, *Somrak malikov*, Slovenska matica, Ljubljana 1989, str. 14.

11 Henry Louis Mencken, *Friedrich Nietzsche*, Transaction Publishers, NJ 1913, str. 6.

12 François Noudelmann, *Le Toucher des Philosophes*, Gallimard, Paris 2008, str. 65

v katerem s ponosom in pogumom sporoča, da je himna življenju naposled uglasbljena:

Moja ljuba Lou, dan za vami sem odšel iz Tautenburga, v srcu zelo ponosen, zelo pogumen – zaradi česa pravzaprav? Z mojo sestro sem bolj malo govoril, vendar dovolj, da sem pojavljajočo se prikazen poslal nazaj v nič, od koder prihaja. V Naumburgu se me je znova lotil glasbeni demon – skomponiral sem vašo molitev življenju; moja pariška prijateljica Ott, ki poseduje čudovito močan in izrazit glas, nama jo bo nekoč zapela.

Iz korespondence, objavljene tudi v tem prevodu in iz drugih še neprevedenih virov, je tudi znano, da si jo je Nietzsche želel ne samo kot prijateljico in ljubimko, temveč tudi za učenko in ženo (tri snubitve – vse tri zavrnjene), toda po spletu naključij in človeških spletk, v katere sta se zapletla tudi »prijatelj Réé« in »ljuba sestra« Elisabeth Nietzsche, se želje ne uresničijo in vsak se vrne na svojo pot.

Vendar ne brez osebnih posledic za zgodovino filozofije: »Moja učenka je postala moja učiteljica – ironični bog je dosegel popolni triumf! ... Navdahnila me je z zamisljivo Zaratusstre: moj največji poem opeva najino zvezo in najino tragično ločitev.«¹³ Topike, značilne za navedena pisma, povsem sovpadajo z določenimi

13 James Hardin (ur.), *Dictionary of Literary Biography – Volume 66: German Fiction Writers 1885–1913*, Gale Research Company, Detroit 1988.

»človeškimi, prečloveškimi« vprašanji *Zaratustre*, ki jih interpreti običajno puščajo v nemar na račun precej bolj komentiranih metafizičnih transcendentalij, kakor so »večno vračanje enakega«, »volja do moči«, »smrt boga« in »napoved nadčloveka«: samota, prijateljstvo, ljubezen, učiteljstvo. Že sam uvodni prizor nakazuje možnost tovrstne interpretacije z drugačnimi poudarki od običajnih:¹⁴

Ko je bilo Zaratustri trideset let, je zapustil domovino in jezero svoje domovine in odšel v gorovje. Tam je užival nad svojim duhom in samoto in se deset let ni naveličal. Nazadnje pa se mu je srce predrugačilo – in neko jutro je vstal z jutranjo zarjo, stopil pred sonce in ga takole nagovoril: Ti velika zvezda! Kaj bi bila tvoja sreča, če bi ne imelo teh, ki jim svetiš!

Alegorično gledano in z vsemi zadržki do takšnih ali drugačnih ništrcev biografije in filozofije lahko očitke soncu, ki bi bilo nesrečno, če ne bi svetilo drugim, beremo kot gonilo samega Zaratustre, »velike zvezde« – in, *mutatis mutandis*, tudi samega Nietzscheja – da se spusti iz gorskih višav dol med ljudi, ki so zanj zgolj most med živaljo in nadčlovekom, saj si s sejanjem svoje modrosti nadeja, da bo iz nje zrastel nov človek.

14 Friedrich Nietzsche, *Tako je govoril Zaratustra*, Slovenska matica, Ljubljana 1999, str. 9.

Podobno upanje goji tudi pričujoča publikacija pisem, ki naj ne razkriva le človeka pod masko tragičnega filozofa, temveč naj bo povabilo k branju in interpretaciji Nietzscheja iz drugačenega zornega kota od ustaljenega. Če pa se bralec ob branju povrh vsega še zamisli in vmes poreče »en ja, en ne in korak vstran«, toliko bolje, kajti to pomeni, da je na dobri poti k razumevanju nietzschejanske filozofije.

Bibliografija

Victoria R. Arana, *The Facts on File Companion to World Poetry: 1900 to the Present*, Infobase Publishing, New York 2008.

Dorian Astor, *Lou Andreas-Salomé*, Gallimard, Paris 2008.

Sigmund Freud & Louise Salomé, *Letters*, Norton, New York 1985.

James Hardin (ur.), *Dictionary of Literary Biography – Volume 66: German Fiction Writers 1885–1913*, Gale Research Company, Detroit 1988.

Angela Livingstone, *Lou Andreas Salomé: Her life and work*, Gordon Fraser, London 1984.

Rainer Maria Rilke & Louise Salomé, *The Correspondence*, Norton, New York 2006.

Louise Salomé, *Looking Back: The Memoirs of Lou Andreas-Salomé*, Paragon House, NY 1991.